

Fókuszban a fordítástudomány

Beszámoló könyvbemutatóról

Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar

Budapest, 2024. október 22.

A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Anglisztika Intézet Angol Nyelvészeti Tanszékének Fordítástudományi Kutatócsoportja 2024. október 22-én baráti hangvételű összejövetelre hívta az érdeklődőket. A házigazdák, Adorján Mária, Dróth Júlia és Kovács Tímea a kutatócsoport két frissen megjelent fordítástudományi kötetének bemutatója alkalmából üdvözölte a megjelenteket. Az egyik könyvben Heltai Pál nyújt átfogó bevezetést a fordítástudományba, figyelembe véve a posztgraduális képzésben részt vevő nyelvész és nem nyelvész felhasználók szükségleteit. A másik kötetben, amelyet Dróth Júlia szerkesztett, a kutatócsoporttal együttműködő szerzők (Heltai Pál, Lesznyák Márta, Robin Edina, Seidl-Péché Olívia, Dróth Júlia, Nagy Judit és Harazin Balázs) azon tanulmányai olvashatók, amelyek központi témája a gépi fordítás szerepe a fordítóképzésben.

A könyvbemutató előtt Klaudy Kinga köszöntötte Heltai professzort születésnapja alkalmából. Ahogy fogalmazott, nem is annyira köszöntőbeszédet, hanem inkább köszönőbeszédet szeretne tartani az egész magyar fordítástudomány nevében. Először azt köszönte meg, hogy az ünnepelt a fordítástudományt választotta, pedig sok más területen is sikeres pályát futhatott volna be, akár a nyelvpedagógia, akár az angol nyelvészet területén.

Sokat köszönhet neki az ELTE Fordítástudományi Programja, amelyben húsz évig vett részt oktatóként, témavezetőként, vizsgáztatóként. „A fordítás lexikai kérdései” című tantárgyban jóval többet nyújtott annál, mint ami a címből következne. Megismertette a hallgatókat a fordítástudomány legújabb eredményeivel, például ő vezette be a doktoranduszokat a relevanciaelméletbe, amelyet aztán sok disszertációban hasznosítottak. Vizsgáztatóként mindig nagyon hasznos kritikai megjegyzéseket tett a hallgatók témabemutató előadásával kapcsolatban, és mindig érdemi, elgondolkodtató kérdéseket tett fel a főtémákra vonatkozóan. Különösen emlékezetesek opponensi véleményei, melyekben a doktori értekezések minden hibáját, következtetlenségét, logikátlanságát észrevette, de kritikai megjegyzésekkel olyan szellemesen fogalmazta meg, hogy ezzel nagymértékben felélénkítette a védések hangulatát. Mindenki kíváncsian várta, mi lesz ebből? Végén azért mindig győztek a dolgozat érneyei, de neki köszönhetően a védéseken is sokat lehetett tanulni.

Klaudy Kinga elmondta, hogy nemcsak mint a Fordítástudományi Doktori Program vezetője mondhat köszönetet Heltai Pálnak, hanem mint az *Across Languages and Cultures* című, Q1-es minősítésű angol nyelvű fordítástudományi folyóirat főszerkesztője is, amelyben Heltai Pál 20 éven keresztül (2004–2024-ig) töltötte be a *consulting editor* szerepét. Hálátlan feladat volt, mert neki kellett előbírálni a beérkező tanulmányokat, és közülük rengeteget elutasítani, hiszen a folyóiratba érkező írások száma most már túl van az ezren, és a folyóirat minden évben csak 12 tanulmányt közölt. Ezeket az elutasításokat Heltai Pál rendkívül humánusan és empatikusan fogalmazta meg, gyakran adott tanácsot az átíráshoz, sőt néha még ki is javította az elutasított tanulmányokat. *Consulting editor*-ként a másik feladata a recenzíós rovat vezetése volt, melyben ezalatt a húsz év alatt 60 magyar szerzőnek jelenhetett meg angol nyelvű recenzója. Ebből 13-at ő maga írt, a többi 47 szerzői nagyrészt doktorandusz hallgatók, akik itt kaptak először lehetőséget arra, hogy angolul publikáljanak egy minősített nemzetközi folyóiratban és ezzel megtegyék az első lépést ahhoz, hogy kilépjenek a nemzetközi tudományos színtérre.

Klaudy Kinga így fejezte be köszöntő beszédét: „Él közöttünk egy ember, aki folyamatosan kutatja a fordítási jelenségeket, folyamatosan gondolkodik a fordítástudománnyal kapcsolatos kérdéseken. Mindig újabb és újabb figyelemreméltó megállapításokat tesz róluk, és ezeket a gondolatokat és megállapításokat folyamatosan megosztja velünk logikusan felépített és mindig közérthető előadások és publikációk formájában. Él közöttünk egy ilyen ember ... Isten éltesse sokáig, kedves Pali.”

A köszönet virágsokrát a kutatók nevében Dróth Júlia nyújtotta át.

Ezután Fischer Márta, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaságtudományi Kar Idegen Nyelvi Központjának igazgatója mutatta be Heltai Pál legújabb könyvét, amelynek címe *Bevezetés a fordítástudományba – Posztgraduális szakfordítói képzések számára* (Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2024). A könyv lektora az ismertetőjét három kérdés köré szervezte: miben eredeti egy könyv; mire használható; mit közvetít. Elhangzott, hogy a könyv eredetisége a megközelítésben ragadható meg: a szerző az egyes témák történeti fejlődését a fordítástudomány válaszai alapján tárgyalja, rávilágítva a műfordítás–szakfordítás kontrasztivitására is. Heltai Pál figyelembe veszi, hogy a posztgraduális képzések célközönségének eltérő szintű nyelvészeti háttérismeretei lehetnek, így az egyes témákhoz (alapfogalmak, kompetenciák, elméletek, gépi fordítás, szakmai, interkulturális kommunikáció, a fordítás folyamata és eredménye, valamint a fordítás értékelése) kapcsolódó alapvető nyelvészeti ismereteket a fordítástudomány szemüvegén keresztül mutatja be. Mindehhez gazdag kiegészítő anyagot nyújt gyakorlati példáival és a függelék kínálatával. Fischer Márta összefoglalóan kiemelte a könyv üzenetét: a szerző kellő alaposággal irányítja a figyelmet a fordítás saját metanyelvére, terminológiájára, tudományosan megalapozott elméleti és szakmai gyakorlati kérdéseire, továbbá meggyőzi az olvasót, hogy a fordítás tanulható (és tanítandó).

A bemutató másik könyvét, a Dróth Júlia szerkesztésében *Tiltjuk, tőrjünk vagy támogatjuk? Gépi fordítás a fordítóképzésben*. címmel a Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadónál (Budapest 2024) megjelent kötetet Sermann Eszter, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának egyetemi adjunktusa, a Szegedi Tudományegyetem Fordítói és Utószerkesztői Kompetencia

Kutatóközpont titkára ismertette, aki Kovács Tímeával együtt lektorálta is a tanulmányokat.

Az első szerző, Heltai Pál *Különböznek-e a gépi fordítás hibái a humán fordítás hibáitól?* című tanulmányában kiemelte, hogy a gépi fordítás (GF) tértnyerése a fordítástudományi kutatásokat is érinti, új kutatási területek jelennek meg a GF-sal és az utószerkesztéssel kapcsolatban. Majd tanulmányában azzal foglalkozik, milyen típusú hibákat követ el HU–EN nyelvirányban a DeepL, továbbá léteznek-e olyan hibák, amelyek a gépi fordításra és a humán fordításra egyaránt jellemzőek. Fordítások kontrasztív elemzésével tárja fel a közös és eltérő hibatípusokat, majd vizsgálja azok okait.

A következő tanulmány szerzője, Lesznyák Márta a SZTE Fordítói és Utószerkesztői Kompetencia Kutatóközpontban kifejtett tevékenysége alapján *Az utószerkesztés háttérében álló kompetenciaelemek* címmel ismerteti az utószerkesztés szempontjait, bemutat kompetenciamodelleket és a kutatóközpont eredményeként az olvasáskészség fejlesztésének szükségességére mutat rá, kiemelve, hogy a képzésben jóval nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a nyelvi készségek és a szakmai háttérismeretek fejlesztésére.

Robin Edina és Seidl-Pécs Olívia *Fordítóképzés és gépi fordítás* című tanulmányának ismertetőjében Sermann Eszter – egy korábbi kerekasztal beszélgetés (KRE Szakfordítói szakmai nap 2023) alapján – összefoglalta a szerzőknek a gépi fordítás helyéről, a fordítóképzésben betöltött szerepéről, az utószerkesztés oktatásának módszertanáról, valamint az intézményközi egyeztetések során felvetődő további kérdésekről felmerült főbb megállapításait. Elhangzott, hogy az utószerkesztés oktatásának bevezetése az alapkompenciák elsajátítása után célszerű, illetve a fejlesztendő kompetenciák meghatározásához szem előtt kell tartani a fordítóipar változásait.

Kovács Tímea *Hogyan utószerkesztenek ők? BA-s hallgatók gépi (DeepL) eszközzel fordított szövegei utószerkesztett változatának kvantitatív és kvalitatív elemzése* című tanulmánya a hallgatók által EN–HU utószerkesztett szövegekből álló korpuszvizsgálaton alapul. A szerző a korpuszt eredetileg magyar nyelven írt szövegekkel vetette össze (szavak és mondatok száma, mondatsűrűség), és a *hogya*, valamint az *egy* szavak használatára végzett kvantitatív és kvalitatív vizsgálatot. Sermann Eszter összefoglalójában kiemelte, hogy a tanulmány szerint mind a géppel fordított, mind pedig az utószerkesztett szövegekben gyakoribb a két vizsgált grammatikai egység használata, és az utószerkesztés során a magyar szöveg érthetősége alapján döntöttek a hallgatók a két vizsgált elem kihagyása vagy betoldása mellett.

Dróth Júlia tanulmányának címe: *Hogyan alkalmazzák a hallgatók a gépi fordítást az angolról magyarra végzett házi fordításokban?* A szerző fordításoktatási projekt keretében házi-feladat fordítások és kérdőíves kutatás segítségével a következő szempontok alapján vizsgálja a képzés különböző szakaszaiban részt vevő hallgatók GF-használatát és tudatosságát. Érvényesül-e az adott fordításhoz kialakítható fordítási stratégia a részben gépi fordítással végzett fordításokban? Hogyan értékeli a hallgatók a gépi fordítással végzett fordításukat? Milyen szokások alakultak ki a gépi fordítást is tartalmazó fordítási projektek révén? Sermann Eszter azzal összegezte a szerző eredményét, hogy a 2. és 3. féléves hallgatók tudatosabban alkalmazzák a gépi fordítómotorokat, míg az 1. félévesek közül többen csupán a munkafolyamat leegyszerűsítésére használják azt.

Nagy Judit *Gépi fordítás – fordítóirodai tapasztalatok* című tanulmányának középpontba helyezett témája a villámfordítás – gépi fordítás az irodai gyakorlatban. A gépi fordítás a munkafolyamat bármelyik pontján felbukkanhat, érzékeny témájú vagy kreatív feladatok esetében azonban alkalmazása tilos. A tapasztalat azt mutatja, hogy a GF szerves részét képezi a fordítóirodai munkának, főként a korrektorok használják.

Harazin Balázs tanulmányának címe *Egy angolról magyarra gépi fordító segítségével fordított történelmi szöveg minőségének elemzése*. A szerző által választott történelmi szöveg egy Roosevelt-beszéd gépi fordítása. A hibákat a szerző humán referenciafordítással való összevetésben elemezte MQM-alapú hibakategória-rendszer-szemponatok (pontosság és gördülékenység) alapján, EN–HU nyelvpárban. Sermann Eszter a tanulmány eredményeinek összegzéséként kiemelte, hogy a GF tipikus hibái: a szó szerinti fordítás, az idiomatikus kifejezések, és az archaikus nyelvezet. Ezért különös fontossága van az utószerkesztésnek.

A KRE BTK Fordítástudományi Kutatócsoportjának tartalmas és színvonalas könyvbemutatója kötetlen beszélgetéssel, hasznos eszmecserével folytatódott, mind ezért köszönet illeti a szervezőket.

Kurtán Zsuzsa